

INFLUÈNCIES DEL CONCEPTE D'AMOR DE JOAQUIM XIRAU SOBRE L'ESPIRITUALITAT DE JOAN MASCARÓ I FORNÉS

Joan Miquel Mut

Universitat de les Illes Balears

RESUM: Aquest article pretén ser una anàlisi dels factors clau del pensament de Joaquim Xirau des del punt de vista de la influència que varen tenir sobre el pensament de Joan Mascaró i, a la vegada, una comparació amb la filosofia índia clàssica reflectida en els *Upanishads* i la *Bhagavad Gita*, així com amb el budisme primitiu. Els eixos principals tractats són:

- La funció de la filosofia com a eina soteriològica, com a possibilitat de donar sentit a la vida.
- El concepte i la funció de l'amor com a transformador de la visió de la realitat i les seves semblances amb el concepte de devoció (*bhakti*) a la *Bhagavad Gita*.
- Paper de la mística, sobretot de la de caire devocional, en la percepció de la realitat i «creació» de l'actitud vital.
- Paral·lelisme entre la concepció ètica de Xirau i el concepte hindú de *Dharma*.

ABSTRACT: This article is an analyse of the key factors of Joaquim Xirau's philosophy from the point of view of the influence in the J. Mascaró's thinking and, at the same time, a comparison with the classic Indian philosophy from the *Upanishads* and the *Bhagavad Gita*, and the oldest Buddhism. The main subjects are:

- The philosophy aim as a salvation tool, as a possibility of giving sense to life.
- Concept and aim of love as transformation of the vision of the reality and its similarities with the concept of devotion (*bhakti*) in the *Bhagavad Gita*.
- Role of mystics, mainly devotional one, in the perception of reality and creation of de vital attitude.
- Parallelism between the ethics conception of Xirau and the Hindu concept of *Dharma*.

Introducció

Per entendre les idees de Joan Mascaró (1897-1987) és clau la figura de Joaquim Xirau (1895-1946), ja que un dels conceptes més importants dins la seva filosofia és precisament el concepte d'amor i la seva anàlisi, mentre que Mascaró considerava l'amor com una part clau del missatge espiritual de tots els temps. Ja l'any 1961, quan va escriure la seva recopilació de texts sagrats *Llànties de Foc*, els va classificar sota tres grans capítols anomenats *Llum*, *Amor* i *Vida*, recollint així les tres vies clàssiques índies de creixement espiritual, del *Ioga: Jñana*, *Bhakti* i *Karma* (saviesa, devoció, treball)

Mascaró i Xirau es conegueren a Cambridge amb motiu de l'estada allà del segon durant el curs 1929-30. Xirau, que era catedràtic de la Universitat de Barcelona, va ser

degà de la Facultat de Filosofia i Lletres durant la Segona República. Mascaró en va ser nomenat l'any 1933 professor d'anglès i sànscrit a proposta de Xirau. Varen mantenir una estreta relació, primer personal i després epistolar, fins a la mort del darrer a l'exili a Mèxic l'any 1946. Mascaró es considerava un deixeble de Xirau i sobretot fou hereu de la seva aproximació a la noció d'amor com a superació de l'individualisme, de l'egoisme, del materialisme i de l'intel·lectualisme. Un dels llibres clau de Xirau fou justament el titulat *Amor y Mundo* (1940) que descriuré breument en aquest article.

Per fer-nos una idea de la influència de les idees de Xirau sobre Mascaró i de l'estimació i la veneració que sentia per ell, res millor que llegir el comentari que va fer precisament a aquell llibre en una carta d'agost de 1941:

«És un llibre escrit amb amor que pensa i amb pensament que ama. El resplendor de Plató i del sol del Cristianisme se troben en una mateixa claror en la seva visió. És pensament filosòfic expressat en forma bella: l'ideal grec on els pensadors eren artistes. No crec que el Prof. Broad ni l'Escola filosòfica de Cambridge estimarien el seu llibre. Això és un honor per a vostè. El pensament esdevé més i més científicament petit. Sols volen "facts" i se'ls escapa l'Esperit i la vida de les coses. Per a mi el pensador poeta és el suprem pensador. Ho foren els grans vidents dels Upanishads, ho fou Plató i Sant Agustí. La poesia és la vida de tot pensament gran i bell. I la poesia és amor [...] La paraula de Déu creadora que va dir "Fiat lux" és l'amor creador. L'amor que crea les coses belles» (Mir, G. 1998, 2: 267).

Xirau estudià a Barcelona i a Madrid i rebé una forta influència d'Ortega y Gasset, i de Manuel Cossío, de la Institución libre de Enseñanza, així com de l'anomenada Escola de Barcelona, sobretot de Jaume Serra Húnter, i dels seus mestres amb la seva filosofia del *sentit comú*. Considerava Cossío com el més alt exemple a seguir, perquè ell pensava que era l'encarnació de l'esperit humanista espanyol, amb el qual ell mateix s'identificava. A més a més, es *considerava* com a profundament religiós i cristià. Aquests posicionaments —humanista i cristià— el dugueren a preocupar-se per l'educació com a eina de millora i superació de les persones, i, per tant, de millora de la humanitat. Es considerava català i pertanyia a la Unió Socialista de Catalunya. Mantenia una posició republicanocatalanista amb tot el compromís polític i lingüístic que això representa. D'una forma un poc esquemàtica el podríem classificar com un intel·lectual humanista i cristià, arrelat en la tradició catalanista de caire progressista.

La funció de la filosofia

Analitzant ja el seu pensament, Xirau considerava la filosofia com una *necessitat ineludible*, com l'únic camí possible que pot salvar l'home del sense sentit de la vida. Precisament aquest sense sentit és el problema real de l'home. La filosofia és per Xirau un camí de salvació, una forma d'omplir de sentit la vida de l'home. Aquesta finalitat soteriològica coincideix amb l'objectiu de les filosofies i tècniques espirituals orientals que tant estimava Mascaró. L'objectiu del camí del ioga que ens mostra la *Bhagavad Gita*, o del *Jñana Ioga* (Ioga del coneixement) que mostren els *Upanishads* és el de l'alliberament de les cadenes del món sensible, de prendre consciència de l'essència transcendent de l'home. De forma semblant, el missatge del budisme recollit al *Dhammapada* ens mostra l'existència com a dolor i el camí que ens mostra Buda és precisament el que ens duu a la superació del dolor. Els objectius de la literatura

espiritual divulgada per Mascaró coincideixen totalment amb l'objectiu de la filosofia segons Xirau. La forma d'obtenir la salvació que proposen tant Xirau com el ioga o el budisme són molt semblants, per no dir que són, en els seus aspectes essencials, exactament iguals, amb les matisacions imprescindibles, fruit de la procedència des de cultures tan allunyades.

Aquest sentit humanista de la filosofia es contraposa, i és de fet una reacció de Xirau, al *materialisme* derivat del positivisme de finals del segle XIX, que redueix la vida i les seves manifestacions —incloent-hi la ment humana— a lleis purament mecanicistes; i al *relativisme* moral, pel qual es perd el sentit de parlar de *veritat, bondat, bellesa*, etc. En el món que ens dibuixen el materialisme i el relativisme pareix que la vida perd tot el seu sentit i finalitat. En aquest context, la filosofia té un profund sentit religiós, un sentit que vol transcendir la superfície material o, com dirien els hindús, el vel *maya* o de la il·lusió, que constitueix el món que rebem a través dels sentits.

«Sólo por el amor es posible llegar a la clara conciencia de un destino humano. Pero esta función enaltecadora se realiza por caminos esencialmente diversos»
(Xirau, J. 1940: 31).

Aquest sentit antimaterialista i aquesta lluita contra la moral egoista que ataca els valors universals és també una constant en el pensament i l'obra de Mascaró. El món de l'esperit, dels valors, de l'amor, de les visions..., sempre estava al centre del seu pensament, oposant-se a la grolleria i l'egoisme materialista tan estès a la nostra cultura. Com a exemple d'aquest posicionament podem llegir a la carta enviada a Gabriel Alomar i Villalonga per l'abril de 1941:

«El materialisme científic, filosòfic o polític és el perill més gran que veig en els temps d'ara. Anhels de justícia i veritat i fins i tot d'humanisme il·luminen amb ràpida claror de llamp la fosca d'egoismes individuals i nacionals, però sols el Sol de l'altruisme, d'un altre “Jo som” etern, ens ensenya el camí i la fi [...] El gran problema no està en donar vida a coses mortes sinó en trobar la vida de les coses eternes [...] jo crec més en la visió platònica que en la lògica aristotèlica però sobretot en les visions de vida espiritual de tots els llibres sagrats»
(Mir, G. 1998, 2: 60).

L'home té així un únic camí que pot donar sentit a la seva vida i això ho pot obtenir quan pot exercir el seu esperit en la lectura del món, que és l'expressió de Déu:

«En el mundo y por el mundo se revela Dios al hombre. El mundo es un libro henchido de misterio, pero impregnado de palabra de Dios. Ejercicio del hombre es interpretar el misterio del mundo para hallar en él la palabra luminosa. Es preciso interpretar el libro como un mundo y el mundo como un libro y hallar en uno y otro su sentido inteligible»
(Xirau, J. 1940: 35).

Aquesta metàfora que expressa literàriament la realitat ontològica, la trobam després de forma repetida a les cartes i els escrits de Mascaró i, en qualque cas, lligat amb citacions d'una altra de les influències clau en el seu desenvolupament espiritual i intel·lectual: Ramon Llull.

«Els vents de llibertat bufen fort per tot el món, i l'esperit de l'home no se cansa: tot va a la fi de cap a la bondat i bellesa. Com Ramon Llull va veure bé: “Llibre és el món per aquells que saben llegir.” I què gran i dolç és pensar que tots podem llegir el Llibre i podem veure l'Escriptor del Llibre d'aquest univers. Però l'aprendre a llegir és cosa de reviuire dins les coses eternes»
(Mir, G. 1998, 1: 150).

Xirau propugna l'ús de la fenomenologia com a eina d'investigació filosòfica i se situa com a seguidor de Husserl i les seves *Investigacions lògiques*. Desafia la ciència i el científisme, a la vegada que els critica, demanant-los quina seria l'anàlisi possible davant unes realitats tan intangibles i humanes com són l'amor i els valors: la ciència els redueix a instints libidinosos i convencions socials. D'aquesta forma nega una realitat *viscuda*, la realitat *radical* en l'estat emocional de les persones, i la substitueix per una hipòtesi només pel fet que pot tenir cert reflex en el món sensorial. Prefereix ometre una realitat que intersubjectivament no pot ser negada només pel seu caràcter intangible, i intenta explicar-la des d'una perspectiva merament sensorial, oblidant que no tots els fenòmens són senzillament físics.

Malgrat que es considerava un seguidor de Husserl, criticava el seu intel·lectualisme de forma molt severa. Si res ha de tenir primacia per a la filosofia, això ha de ser precisament allò que és *valuós* enfront d'allò que és *indiferent*. Són aquestes coses valuoses les que realment poden donar *sentit a la vida*, que és, com ja hem vist, la raó de ser de la filosofia. Hem d'investigar els valors, però els valors tenen sentit només quan s'analitzen a través de la consciència amorosa; l'amor és on es constitueixen els valors, és on trobam la finalitat de l'existència. Per això, per Xirau l'anàlisi de l'amor es converteix en la vertadera *filosofia primera*, l'amor és la clau que pot dur l'home a la seva salvació, a trobar sentit a la vida i superar el materialisme i el relativisme.

Per a l'anàlisi de l'amor, de la consciència amorosa, Xirau utilitzarà el mètode fenomenològic, és a dir *posarà davant els nostres ulls* la realitat que tracta d'investigar: l'amor. Es tracta, per tant, de dur a terme una descripció que ens permeti comprendre el fenomen, és a dir, fer-nos-el present i evident. No es tracta d'explicar, la filosofia no ha d'explicar res, ha de ser *pur veure*, comprendre sense recórrer a cap hipòtesi.

Aquesta concepció de la filosofia com veure no deixa de recordar-nos la concepció mascarònica de *Llum*, de Visió, del Ioga del Coneixement (*Jñana Ioga*). En el seu article *Una estrella d'orient. Un comentari sobre el Bhagavad-Gita*, en diu:

«La llum dels Upanishads esdevé vida i amor al Bhagavad-Gita [...] Hi ha, de totes maneres, una resplendor al centre del Gita que ens recorda la llum de l'ànima als Upanishads. És la saviesa, la saviesa suprema, Jñana, vista pels veritables filòsofs, aquells qui Plató anomena "amants de la visió de la Veritat". Per al Bhagavad-Gita, aquesta Jñana, la saviesa espiritual, la visió espiritual, és en veritat la Llum de Déu [...] La llum de la saviesa esdevé el foc de purificació, i llavors l'acció es transforma en saviesa, l'egoisme de les accions es crema i qualsevol cosa que es faci esdevé una ofrena sagrada» (López, G. 1997: 69).

Concepte i funció de l'amor

Per Xirau l'amor no és un regal que s'ha fet a l'home, l'amor és una conquesta a través de la història. De fet, res que sigui autènticament humà no ha estat regalat; l'amor, el sentit moral, el coneixement..., han hagut de ser conquerits a través de la nostra història mitjançant un esforç, tant a nivell filogenètic com a nivell ontogenètic. És un aprenentatge ingent de la humanitat que s'ha de reproduir després a nivell individual.

La seva recerca sobre el sentit de l'amor comença amb l'examen de les diferents tradicions, sobretot dues: la cristiana i la grega. Nogensmenys, aquest examen no significa acceptació dogmàtica d'allò que digueren aquestes tradicions. S'examinen els descobriments que cada tradició pot aportar, i tractam de descobrir nosaltres mateixos

aquesta realitat, hem de *veure* la realitat d'allò que és l'amor. L'amor, així no és cap procés psicofisiològic, l'amor és una actitud radical davant l'experiència de la vida, l'amor és, abans de res, una *actitud de lliurament* que emmarca la nostra existència i li dóna sentit.

«No es el amor, en sentido estricto, un “contenido” de la conciencia, sino una forma peculiar y permanente del espíritu, una actitud radical de la vida que condiciona los fenómenos y los contenidos y les presta una orientación y un sentido»
(Xirau, J. 1940: 92).

Perquè puguem lliurar, entregar, és imprescindible que l'esperit estigui ple, que vessi; és necessari que hi hagi abundància de vida interior. Aquesta és una aportació del cristianisme, ja que els grecs desconeixen la realitat de la intimitat personal, el seu món és un món d'exterioritats. És un món de coses, de sòlids. Pels grecs les coses cerquen la seva perfecció i l'amor és justament aquesta aspiració a la perfecció. Amor és, per Plató, l'aspiració a la Bellesa eterna. Aristòtil ens diu que Déu mou el món per la força de l'amor, però quedant exclòs ell mateix de la possibilitat d'amar, ja que és perfecte i immutable.

El cristianisme ens duu una concepció radicalment diferent, ja que ens diu que Déu és amor. I no tan sols això, Déu és l'únic de qui pot dir-se que pot amar de forma perfecta. L'amor humà no és conseqüència d'aspirar a Déu, com diria Plató, sinó que és una gràcia divina, una donació gratuïta i l'únic que cal fer és adoptar una actitud de submissió davant el regal de l'amor. L'amor no és una força ascensional, sinó que ve de dalt. Déu ens ha estimat i així ens ha fet descobrir la realitat de la intimitat, de la persona. Només de la intimitat personal pot sorgir l'amor, i només un esperit ple pot arribar a amar, l'amor implica fortalesa. Al contrari del que pensava Nietzsche i seguint Max Scheler, l'amor requereix *plenitud personal*, no és una mera simpatia sentimental, passiva, compassiva, decadent; l'amor és justament el contrari.

L'amor és així una actitud radical en la qual l'amant vessa, s'entrega de forma generosa, gratuïta, perquè el seu esperit està ple, té una gran vida interior que li permet vessar; l'amor és una força centrífuga. Per això, el paradigma de l'amor és Déu, que és amor pur.

«De ello resulta que el amor, en su forma más estricta, sólo pueda predicarse de Dios. Dios es la fuente de todo amor [...] La creación entera es obra del amor de Dios [...] No es ya Dios el pensamiento que piensa, motor inmóvil e impasible, sino plenitud espiritual, fuerza vital y personal. El espíritu es amor y el amor es vida, vida suprema y creadora»
(Xirau, J. 1940: 39).

El cristianisme ens aporta, doncs, dos descobriments. En primer lloc, la realitat personal, el recinte sagrat de la intimitat personal. I, en segon lloc, la idea d'amor com el fet de vessar d'un esperit ple de vida interior. L'amor és el lliurament des d'una intimitat personal cap a una altra intimitat. L'amor requereix un esperit ple, que no demana res i es pot lliurar sense dèficit, en una actitud expansiva des de la intimitat personal.

Mascaró ens expressa la mateixa idea en una forma més poètica i en la seva introducció a la *Bhagavad Gita*, el llibre que representa la quinta essència del camí de l'Amor del *Bhakti Ioga*, ens diu:

«Si volem viure més, hem d'estimar més. L'Amor és el tresor amagat en un camp, i aquest tresor, d'acord al Gita, és la nostra pròpia ànima [...] I contràriament a les lleis materials segons les quals donar més significa tenir menys, en la llei de l'amor com més dones més tens»
(Mascaró, J. 1962: 41).

Una altra idea sobre l'amor és que davant la seva presència és quan les coses revelen el seu valor i sentit. L'amor, després d'haver estat regalat per Déu, i també ja ho havien dit els grecs, torna a ser una força ascensional que duu l'ànima cap a la Bellesa eterna. La diferència rau en el fet que l'amor succeeix des d'una realitat personal i cap a una altra. L'amor s'aboca sobre l'amat, però el deixa intacte. No és realment una força, és una projecció ideal, espiritual. L'amor és llum i claror, i ens fa descobrir la riquesa de les coses, el seu valor per petit que sigui. Només la mirada amorosa ens pot fer descobrir la plenitud i autenticitat de la realitat. Una mirada indiferent o plena d'ira deforma la realitat i n'amputa la riquesa; de fet ens impedeix veure autènticament la realitat i només ens deixa veure'n una abstracció, una realitat grisa sense cap al·licient per a l'home, una vida sense sentit.

Aquesta idea és justament la mateixa que trobam a la *Bhagavad Gita*: «El qui en aquesta unitat d'amor, m'estima en tot allò que veu, sia on sia que visqui, en veritat aquest home viu en mi» (BG 6, 31). Aquesta coincidència sobre la concepció d'amor entre el Gita i la filosofia de Xirau ens tanca el cercle sobre la transcendència del concepte d'amor en l'obra de Mascaró. Com les paraules clau que donen títol als capítols de *Llànties de Foc*: Llum, Amor i Vida, l'amor il·lumina la nostra vida, li dona sentit. L'amor no és cec, sinó més aviat al contrari, l'amor il·lumina l'objecte estimat i el veu en la seva totalitat, tant en els seus valors positius com en els seus defectes; i l'accepta tal com és, no tal com voldria que fos. I a través de la Llum i de l'Amor, i només a través d'aquests, podem viure una Vida autèntica:

«Jo sent un centre espiritual, racional, humà ple de bellesa, d'amor i poesia i cap a ell procur anar, i donar-li la meva vida. Ja sé que puc caure setanta vegades al dia, cauré a terra en el camí, però sols vol dir que un s'ha d'aixecar setanta vegades i cap endavant! Vivim dins una eternitat i anem de cap una eternitat. L'hem de sentir, i en proporció al nostre sentiment podem dir que som vius dins una vida digna de l'ajuda del nostre Déu» (Maimó, J. 1993: 78).

D'altra banda, per Xirau, l'amor no és una actitud passiva, és pura activitat, Mascaró en diria *Karma Ioga*. La mirada amorosa veu la perfecció virtual de l'objecte estimat, veu el seu potencial ideal. En veu els defectes, però a la vegada cerca la seva perfecció a col·locar al lloc preferent allò que és superior, el potencial i els valors de la cosa estimada. La mirada rancuniosa fa justament el contrari, exalta el defecte, l'aspecte inferior de la impressió psicològica de l'objecte, i així el deforma, en fa ressaltar la negativitat. L'amor ens mostra allò que és positiu, el tassó mig ple, la rancúnia ens mostra els defectes, el tassó mig buit.

L'amor així es converteix en una vidència, ens revela el sentit autèntic de les coses i, fins i tot en les més petites, l'aspecte inferior queda subordinat al superior, magnifica l'objecte estimat.

«Por la presencia del amor la persona o la cosa amada sufre ante la mirada del amante una verdadera transfiguración. La mirada amorosa ve en las personas y en las cosas cualidades y valores que permanecen ocultas a la mirada indiferente o rencorosa» (Xirau, J. 1940: 99).

La vida sense amor és, per Xirau, una vida sense sentit. És l'amor el que pot il·luminar la realitat, fent-la més accessible, fent-la més transparent, i així donar sentit a la vida. L'amor descobreix tota la riquesa, tota la meravella del món. Una vida amarada d'amor és una vida transfigurada, una vida plena i joiosa, i a mesura que la realitat es va abeurant de la seva presència, els factors afectats es transformen per l'individu. El límit

a aquesta transfiguració és l'amor cristià, l'amor més pur; és a dir, l'amor de Déu que realitza el miracle d'exaltar allò natural de forma que passa a format part d'allò sobrenatural.

Al contrari, la rancúnia destrueix i desarticula la realitat. A través d'una mirada indiferent o rancorosa tot torna «insignificant, silencios i gris», i la realitat apareix deformada i els aspectes superiors queden ocults a la mirada de l'observador. És fàcil comprendre que només una vida il·lusionada és realment una forma de vida que paga viure. L'amor és l'eina que ens permet transfigurar la vida, omplint-la de valor, de sentit. «Sólo una vida ilusionada es realmente una vida» (Xirau, J. 1940: 104). Com podem veure, el pensament de Xirau cobra tota la seva coherència: la filosofia té com a missió ajudar-nos a donar sentit a la vida, l'amor és allò que li dona sentit, d'aquí l'interès de la filosofia en el fenomen de l'amor.

La mística

Fins ara, Xirau ens ha revelat tres característiques de l'amor, que provenen de tres tradicions. Primer, la necessitat d'una abundant vida interior que ens permeti «vessar» amor, procedent de la tradició cristiana, del concepte d'intimitat personal. Segon, la revelació dels valors superiors a través de la mirada amorosa, de la recerca i el moviment ascensional cap a la Belleza, a la Perfecció..., que prové de la tradició grega. I finalment, la possibilitat de viure una vida il·lusionada, una vida en la qual la realitat queda transfigurada, en la qual cobra autèntic sentit, que prové de la tradició romàntica. Però encara queda un altre aspecte, que a més a més és clau per a la concepció de l'amor per part de Mascaró. És la via, el camí que ens duu cap a l'amor i que prové de les tradicions místiques, és el camí dels místics cristians, del ioga, del budisme, dels bojós d'amor suffs... Ens trobam aquí en el centre dels anhels de Mascaró, en l'intent de percebre la realitat transcendent. La mística, la poesia, són el vehicle que ens pot dur a l'amor, a la vida i a la llum. Així expressava Mascaró els seus anhels d'unió mística amb el transcendent a través de l'amor:

«Les flors d'amor creixen en diverses èpoques i en diverses terres, i malgrat llurs semblances són diferents [...] L'aspiració mística mai no s'ha expressat més bellament que en les paraules de poesia puríssima del nostre gran Ramon: —“Dix l'Amic a l'Amat: Tu que umples lo sol de resplendor, umple el meu cor d'amor”» (Maimó, J. 1990: 57).

Per l'amor l'objecte estimat es converteix en el centre i el puc així considerar com un fi en si mateix i no com un mitjà per als meus propis fins. Em fonc amb l'amat, compartim les nostres intimitats personals, però sense confusió, sense que aquesta fusió representi l'aniquilació «d'Amic e Amat». L'amor exigeix respecte absolut per l'altre. Això significa que mai no el puc considerar com a *meu*, he de respectar la seva individualitat integral. De fet, si fos meu deixaria de ser ell, per passar a ser una part de mi i, com a conseqüència, resultaria que l'hauria aniquilat. L'amat ha de ser diferent a mi, l'altre ha de ser al seu lloc, no al meu. Aquesta unió no pot ser confusió, perquè per un costat «estoy fuera de mí, íntimamente vinculado a otro, pero soy yo» (Xirau, J. 1940: 108), per un altre costat, «esencial al amor es considerar al ser amado como distinto de mí, peculiar, original y personal. En el caso contrario la perfección del amor no sería sino una forma refinada de egoísmo y conduciría tan sólo a la propia satisfacción» (ibídem).

Tampoc no és possible la dissolució de l'amant en l'amat, ja que representaria també la dissolució de la relació amorosa. Si jo em dissolc en l'altre, com puc dir que l'estim? Per poder amar és imprescindible que em respecti a mi mateix. L'amor implica l'afirmació de la meua pròpia intimitat, i només a través d'aquesta afirmació puc respectar la intimitat de l'amat. Com ja hem vist, l'amor és un diàleg, una fusió i no una confusió.

Les experiències místiques constitueixen el paradigma de l'amor perfecte: l'home s'uneix a Déu, però la individualitat, la intimitat personal de l'home queda intacta. La filosofia té, doncs, un sentit religiós, en el sentit que recerca la transcendència. La filosofia ens ensenya a viure més plenament, ensenyant-nos la importància de mantenir una actitud amorosa. Una actitud rancuniosa o indiferent ens duu a una vida buida, on tot queda igualat, dissolt en la mediocritat i on els alts valors desapareixen. Nogensmenys, amor i rancúnia no estan al mateix nivell; l'amor és superior, perquè pot superar l'odi i la rancúnia, és infinitament més fort.

De la seva banda, Mascaró també insisteix en l'amor com a eina de transport místic, d'unió amb el Suprem.

«És l'amor, Bhakti, que transforma la llum en vida. I Bhakti, amor, és el vincle d'unió entre l'home i el seu Déu. Sòcrates ens diu que l'amor és el missatger entre els déus i l'home. En paraules de Sant Joan de la Creu, «és només l'amor el que uneix l'ànima amb Déu». Santa Teresa, a la seva manera casolana, diu que «el que importa no és pensar molt sinó estimar molt [...] L'amor de Déu no s'ha de construir a la nostra imaginació, sinó que s'ha de demostrar amb obres»

(López, G. 1997: 69).

D'aquest camí privilegiat per accedir a la realitat divina, la mística, Xirau puntualitza quatre aspectes essencials. El primer és la constatació que la mística no és res irracional, ja que pot estar subjecta a anàlisi. Seguint santa Teresa, ens explica l'existència de tres tipus de gràcia: primer, rebre un do de Déu; segon, conèixer la natura d'aquest bé; i tercer, saber explicar-lo i fer-lo intel·ligible. L'experiència mística és, doncs, una experiència personal que està sotmesa a la racionalitat, que es pot explicar i expressar. Altrament seria simple imaginació.

Segon: la mística no és res excepcional reservat a alguns homes. Tots els homes estan cridats a la vida mística, només han de lliurar la seva vida en imitació a la de Jesucrist. És veritat que per accedir a aquesta via és necessària la gràcia de Déu, però Déu vessa el seu amor a tots, sants i pecadors, i l'únic que ha de fer l'home és acceptar-lo amb humilitat. La submissió incondicionada a l'amor de Déu, lliurar-nos a Ell i acceptar el seu amor ens duu a la nostra fusió mística amb Ell.

Tercer: la mística és una experiència personal, per tant, és impossible arribar-hi des d'una actitud indiferent, o des d'una actitud racional. No es pot trobar Déu amb la raó, només es pot trobar Déu mitjançant l'amor. I quart: quan intentem descriure l'experiència mística hem de ser fidels a la metodologia fenomenològica i, per tant, ser fidels a la realitat. La mística és així «l'experiència radical d'una ànima elevada a termes de claredat i distinció».

La vida mística es realitza a través de quatre estadis. En el primer, l'ànima es veu cridada a «veure» i es dedica a l'ascetisme i a l'esforç, és un moment de preparació activa. En el segon, l'ànima torna passiva, receptiva, i gaudeix de moments exaltats, d'entusiasme; l'ànima vol absorbir de forma entusiasta les excel·lències que se li presenten. En el tercer, cau en el «terror», en «la noche oscura del alma» de sant Joan de

la Creu; s'adona de la seva absoluta misèria i anhela la contemplació de Déu. I finalment, arriba a la vertadera contemplació de Déu, on es fa present. És el moment de la fusió de l'ànima amb Déu, el moment del *Samadhi*.

No és casualitat que en la seva introducció al *Dhammapada*, Mascaró ens parli també dels quatre estadis per arribar a la unió mística. En aquest cas cita santa Teresa i l'Amor és el vincle, el fil que els travessa, el motor que ens empeny a Déu (1973: 16).

Com ja hem vist, aquesta fusió mística no és confusió, Déu no aniquila l'ànima, l'home manté tota la seva realitat i dignitat. L'ànima troba repòs i la vida queda transfigurada, l'home «veu» tot el sentit de la realitat i els seus infinits tresors.

Ètica i «dharma»

L'actitud amorosa radical de Xirau ens fa descobrir un nou món, en el qual la realitat de *la persona*, que ens arriba a través del cristianisme, dona sentit a aquesta nova relació. Tot amor, tot lliurament, té un requisit: l'amor i el lliurament a mi mateix, el respecte a mi mateix, la fidelitat a mi mateix. L'amor propi, l'amor a mi mateix, és la font de tot amor i és l'amor el que ens pot revelar el sentit de l'ètica. Des del *jo, persona*, em puc dirigir a *l'altre*; des del respecte al meu *jo*, puc arribar a respectar *l'altre*. L'ètica comença per un mateix. L'imperatiu moral és un imperatiu d'autenticitat, de fidelitat a un mateix, de fidelitat amb el propi projecte personal. La nostra personalitat no és res més que la meua *vocació*: una visió dinàmica que orienta la meua vida. No ser fidel a aquest ideal, a aquesta vocació, és l'autodestrucció, arribar a una pseudoexistència sense valor ni interès.

Mascaró també expressa aquest imperatiu moral que surt des de la pròpia intimitat personal, des del propi cor, són els valors per si mateixos, com una expressió de la pròpia actitud amorosa davant la vida, i així ho diu en una carta a Joan March Ques de desembre de 1956:

«Val més ésser un home bo, i morir de fam, que no ésser milionari i ésser un lladre. La bellesa d'una posta de sol està molt per damunt de l'explicació meteorològica. Un bon cor i bona voluntat està i és molt superior als estudis de cardiologia»
(Mascaró, J. 1993: 55).

Però aquesta fidelitat a la nostra vocació que ens proposa Xirau no és fàcil, és un treball dur. Significa carregar sobre un mateix l'esforç solitari de ser allò que cadascú autènticament és. Això només és possible si sobreixim amor i fidelitat; fidelitat a mi mateix, a la meua vocació. El respecte i fidelitat a mi mateix suposa i em duu al respecte i fidelitat a l'altre. Quan no valor l'altre, em destruesc a mi mateix; el respecte a l'altre implica el respecte a mi mateix. Prendre l'altre com un mitjà per als meus propis fins individuals i egoistes, considerar l'altre com una cosa significa renunciar a la meua pròpia dignitat i a la meua pròpia personalitat. En contra del formalisme kantian, Xirau ens proposa seguir el manament de sant Agustí: «Ama i fes allò que vulguis.» Quin sentit té la norma si amam?

Mascaró traduiria aquesta vocació, aquesta necessitat de ser fidel, amb el terme sànscrit *dharma*: el deure que cada home ha de complir, el deure d'Arjuna a combatre en la batalla de la *Bhagavad Gita*.

Malgrat això, hem de considerar també que l'estat d'amor ple és un estat excepcional de l'esperit i, com a conseqüència, de la limitació humana. L'home no és capaç de

mantenir la tensió amorosa de forma constant. La norma no fa més que ajudar-nos a ser fidels als moments lluminosos on l'amor ha brillat. La norma és un remei eventual per als moments en què l'esperit cansat no està ple d'amor. La norma, en moltes tradicions, és idolatrada, és convertida en un fi en si mateix, però la norma només té un sentit: estar al servei de l'amor. És una ètica d'afirmació, una ètica de respecte; als altres i a mi mateix. L'ètica de l'amor no pot ser mai una ètica de negació. La norma només té sentit si està al servici de l'amor. Xirau fa un plantejament personalitzat de l'ètica, en concebre la persona com un projecte, com una vocació; l'imperatiu moral és l'autenticitat, el compromís amb el propi camí. En contra de l'ètica imposada, de caràcter negatiu i finalista, Xirau ens mostra una ètica positiva, una ètica de creixement personal i d'amor.

En referència a l'educació, segueix les idees de Manuel Cossío, que després Mascaró faria pròpies en tota la seva concepció educativa. Com que cada persona ha de seguir el seu camí, ha de ser fidel a la seva pròpia destinació personal, al seu *dharma*, l'educador té com a funció la de «vivificar»: l'educador ha d'ajudar l'educand a arribar a ser vertader senyor d'ell mateix. L'educació no és més que amor, ja que amar és desitjar i col·laborar a la perfecció de l'ésser amat. Educar és orientar cap a la perfecció. I així ens diu Mascaró:

«Quan l'home s'allunya del camí religiós que durant segles pensadors i homes de fe li han fet, se troba una mica perdut [...] Es pot ensenyar vers i prosa, però la poesia no s'ensenyava: se viu i s'irradia. De la mateixa manera no se pot ensenyar religió: el mestre espiritual la irradia. Ell irradia fe i amor. No imposa idees, sinó que ajuda amorosament a llur despertar [...] El perill està en què gairebé totes les energies se concentrin envers millores socials i polítiques, i no quedin per a les millores culturals i espirituals: per un sentit més intens de la Bondat i Bellesa»

(Mir, G. 1998, 1: 286).

Tot aquest posicionament de la filosofia ens duu a comprendre que la seva vocació és la de ser un camí de salvació: la filosofia té sempre un sentit religiós. L'única cosa important, com va veure Unamuno, és salvar-se, salvar la vida i la pròpia espiritualitat i això no és possible més que a través de l'amor. Sempre que miram amb la mirada amorosa que brota de la nostra intimitat personal, es revela la presència de Déu. Aquesta presència és el que dóna vertaderament sentit a la vida de l'home en el trànsit d'aquest pel món.

Conclusió

La filosofia de Xirau és bàsicament una filosofia cristiana, una filosofia basada en els conceptes cristians d'intimitat personal i d'amor. A més a més, aquests conceptes no són analitzables des del *logos* grec, l'intel·lecte no pot esbrinar ni explicar tot el contingut d'aquests conceptes. L'únic camí per accedir a Déu és el de la mística que es basa en la imitació de Crist, a través d'una vida cristiana. I el cercle es tanca, ja que la filosofia té com a raó de ser la de la salvació que queda encarnada en l'ideal de l'amor cristià. Déu és allò que dóna sentit a la vida, el camí a Déu és el camí que ens ha de mostrar la filosofia. Nogensmenys, la filosofia, l'intel·lecte, no ens pot dur cap a Ell; només ens mostra que és la mística, l'amor, l'únic camí que ens pot portar a Déu. L'amor és l'única via que pot donar sentit a la nostra existència, només a través d'ell podem trobar la salvació i el sentit transcendent de la nostra vida, ja que Déu és Amor i l'amor en

nosaltres ens acosta a la nostra divinitat intrínseca. Tornam a retrobar, una i altra vegada l'esperit del Bhagavad Gita:

«Déu habita al cor de tots els éssers, Arjuna: el teu Déu habita al teu cor. I el misteri del seu poder mou totes les coses —teresetes d'un teatre d'ombres— i les fa voltar al corrent del temps»

(BG 18, 61).

Mascaró reproduceix totes aquestes idees a les seves obres, però les transforma en poesia, en paraules vives i ens fa passar des de l'explicació filosòfica de Xirau, amb tots els seus raonaments filosòfics i fenomenològics, a una percepció des de la força mateixa de les paraules, una vertadera poesia de vida. Mascaró transforma la llengua en un vehicle de transcendència, en un vehicle de llum. D'aquí la força dels seus escrits i les seves traduccions, poesia en prosa.

«Les veritats poètiques i espirituals són veritats més prop de l'essència de l'Univers, més prop de Déu, que no la veritat del sentit comú, o fins i tot la veritat que no creu ni pot veure més enllà del raonament lògic científic. Entre el poeta i l'home espiritual no hi veig més que una diferència: el poeta veu l'Etern i l'Infinit en el temps i l'espai, el vident de l'Esperit veu la gran unitat directament, més enllà de la gran varietat. Els dos van a l'Eternitat. El camí del poeta prepara tal vegada l'altre. Per això els grans llibres sagrats són gran literatura i gran poesia. Llur saviesa té quelcom d'etern. Ara bé tot el procés educatiu és preparar l'esperit perquè pugui sentir l'alegria de la poesia eterna de totes les coses, perquè pugui sentir la llibertat que se troba quan l'esperit està en harmonia amb ell mateix, qual canta la tonada i melodia de sa pròpia llei, de la llei que ell s'imposa per alliberar-se» (Mir, G. 1998, 2: 276).

«Tot idioma és una cosa sagrada, un mitjà que té l'home per alabar al seu Déu [...] Tota ciència és prosa, surt del pensament. Tot art és poesia, surt del sentiment [...] La ciència ens fa pensar, la poesia és vida, una vida més gran [...] Negligir o fins i tot perseguir un idioma és un pecat d'ignorància o de petitesa d'ànima»

(López, G. 1997: 77).

A continuació, dos testimonis que ens expressen la càrrega mística i amorosa i la força vital de Joan Mascaró. D'una banda, de Jordi Grieria, fill del seu amic Rafael Grieria, que va fer possible la publicació de *Llànties de Foc*, i d'una altra, del seu deixeble William Radice, que va compilar, amb ajuda de la vídua de Joan Mascaró, els seus pensaments recollits al llarg dels anys, i els va seleccionar i ordenar al llibre *La Creació de la Fe*.

«Veure Déu en cada un de nosaltres, aquesta era la gran lliçó que ell donava en un minut i de manera tan convincent [...] Ell no et deia mai: això ho has de fer així, o d'aquella altra manera; mai. Ell et mostrava el camí amb l'exemple i així llegia una poesia espiritual [...] Joan Mascaró em va mostrar com només des del silenci es pot fer poesia i com la poesia duu al silenci [...] “Sense bellesa no hi ha veritat” [...] Per a un home que el silenci és Déu, el soroll ha de ser el dimoni [...] I jo l'estimava perquè era bo i parlava dolç»

(López, G. 1997: 121).

«Per mi, l'afirmació més important en *La creació de la fe* es troba a l'inici de la Secció 15: “La poesia de la religió és la veritat de la religió. Si la religió se'n va, la poesia queda” [...] “I perquè estimo la vida, sé que estimaré també la mort” [...] Per les seves traduccions, els seus escrits, les seves cartes, la seva conversa i la seva personalitat, Don Joan agregà valor a les nostres vides»

(López, G. 1997: 264).

Bibliografia

- López, Gonçal / Mas, Antoni (*Coordinadors*) (1997). *Joan Mascaró i Fornés (1897-1987)*. Universitat de les Illes Balears. Palma 1997.
- Llull, Ramon (1277-1287). *Llibre d'amic e amat*. Editorial Moll. Palma 1991.
- Maimó i Vadell, Joan (1990). *Joan Mascaró i Fornés: Els múltiples espais de la saviesa*. Universitat de les Illes Balears. Palma 1990.
- Mascaró i Fornés, Joan (1993). *La Creació de la Fe*. Editorial Moll. Palma. 1993
- 1993. *La Creació de la Fe. The Creation of Faith*. Editorial Moll. Palma 1993. Edició bilingüe.
- 1962. *The Bhagavad Gita*. Penguin Books. Londres (introducció i traducció).
- 1962. *Bhagavad Gita*. Ed. Moll. Palma de Mallorca 1988 (introducció i traducció).
- 1965. *The Upanishads*. Penguin Books. Londres (introducció i traducció).
- 1973. *The Dhammapada*. Penguin Books. Londres (introducció i traducció).
- Mascaró Fornés, Joan / March Ques, Joan (1993). *Cartes d'un mestre a un amic*. El tall. Palma de Mallorca 1993.
- Mir, Gregori (1998). *Correspondència de Joan Mascaró*. Vol. I i II. Ed. Moll. Palma de Mallorca 1998.
- Sánchez Carazo, José Ignacio (1997). *Xirau (1895-1946)*. Ediciones del Orto. Madrid 1997.
- Xirau, Joaquim (1940). *Amor y Mundo (y otros escritos)*. Ediciones península. Barcelona 1983.